

**ความตระหนักรู้กฎหมายของนักศึกษาจากการเรียนการสอนวิชา
กฎหมายเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
Legal Awareness of students in the study of Law for daily
life subject, Chiang rai Rajabhat University**

วรรณัฐ บุญเจริญ⁶³

80 หมู่ 9 สำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
ถนนพหลโยธิน ตำบลบ้านคู่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย 57100
อีเมลติดต่อ : mukenjo@gmail.com

Vorranat Booncharoen

80 moo. 9 School of Law, Chiang Rai Rajabhat University
Paholyothin Rd., Muang District Chiang Rai Province 57100
E-mail : mukenjo@gmail.com

⁶³ อาจารย์ประจำสำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, นบ., นม. มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง.

บทคัดย่อ

การวิจัยในชั้นเรียน เรื่อง ความตระหนักกฎหมายของนักศึกษาจากการเรียนการสอนวิชากฎหมายเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย มีวัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนาเนื้อหาวิชาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและนักศึกษา และปรับปรุงแนวทางและวิธีการสอนวิชากฎหมายเกี่ยวกับชีวิตประจำวันให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและนักศึกษา โดยทำการศึกษาจากนักศึกษาที่ลงเรียนวิชากฎหมายเกี่ยวกับชีวิตประจำวันในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2559 โดยศึกษาจากความรับรู้และความตระหนักของนักศึกษาผ่านการสั่งงาน (assignment) กิจกรรมภายในรายวิชา เพื่อหาแนวทางในการปรับปรุงวิธีการสอนและเนื้อหาวิชาเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน

โดยการวิจัยพบว่า ก่อนเข้าเรียนนักศึกษามีความรู้ความเข้าใจ รวมถึงความตระหนักกฎหมายและสิทธิขั้นพื้นฐานของตน น้อย และมีทัศนคติที่ดีต่อกระบวนการยุติธรรมที่ไม่ดีนัก แม้จะทราบถึงสิทธิที่ตนเองมีบ้างแต่ไม่รู้ถึงที่มาและไม่สามารถให้เหตุผลได้ นักศึกษามองกฎหมายเป็นเรื่องไกลตัวที่ตนเองไม่มีส่วนร่วม อย่างไรก็ตามเมื่อได้เข้าเรียนวิชากฎหมายเกี่ยวกับชีวิตประจำวันแล้ว นักศึกษามีความตระหนักที่

เพิ่มขึ้นกว่าเดิม สามารถให้ความเห็นในทางกฎหมายได้อย่างมีเหตุผล
และปรับให้เข้ากับชีวิตประจำวันได้

คำสำคัญ : กฎหมายเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน, ความตระหนักรู้กฎหมาย

Abstract

In class research on Legal Awareness of students in the study of Law for daily life subject, Chiang rai Rajabhat University objective was to improve the content of law in daily life (GEN1145) subject to be conformed with social change and students. Also, find the best approach in teaching the subjects. The research was done by observing students who applied for the course in the second semester of 2016 academic year on their reception and awareness of law by using feedback from assignments and in-class activities.

The research found that students awareness prior to the course was terrible. Students has no sense of public participation and natural rights. Their attitude and understanding on Justice system was bad. Even though they know some rights, they did not know its source and were unable to give reasons on how it came to be. They saw law as a irrelevant and distance matters to their life. However, after completing the course, the students awareness was raised in a way that they can explain how the law and rights came to be. They were able to give legal opinion and apply what they've learnt to their daily life.

Keywords : Law for daily life, Awareness of law

1. บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วิชาศึกษาทั่วไปนั้น มีเป้าประสงค์เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรอบรู้อย่างกว้างขวาง มีโลกทัศน์ที่กว้างไกล มีความเข้าใจธรรมชาติตนเอง ผู้อื่น และสังคม เป็นผู้ใฝ่รู้ สามารถคิดอย่างมีเหตุผลสามารถใช้ภาษาในการติดต่อสื่อสาร ความหมายได้ดี มีคุณธรรม ตระหนักในคุณค่าของศิลปะและ วัฒนธรรมทั้งของไทยและของประชาคมนานาชาติ สามารถนำความรู้ ไปใช้ในการดำเนินชีวิตและดำรงตนอยู่ในสังคมได้ เป็นอย่างดี สถาบันอุดมศึกษาอาจจัดวิชาศึกษาทั่วไปในลักษณะจำแนกเป็น จำแนกเป็น รายวิชา หรือลักษณะบูรณาการ ใดๆ ก็ได้ โดยผสมผสานเนื้อหาวิชาที่ รายวิชา บูรณาการ ใดๆ ครอบคลุมสาระของกลุ่มวิชาสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ ภาษา และ กลุ่มวิชาวิทยาศาสตร์กับคณิตศาสตร์ ในสัดส่วนที่เหมาะสม เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของวิชาศึกษาทั่วไป

การจัดการเรียนการสอนวิชาศึกษาทั่วไปยังมุ่งเน้นให้ได้บัณฑิตมีความสมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และจิตวิญญาณ ต้องสอนแบบบูรณาการในชีวิตจริง ซึ่งต้องบูรณาการทั้ง วิชาการ(ความรู้ และทักษะเชาวน์ปัญญา) วิชาการ(ทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และทักษะเชาวน์ปัญญา) วิชาคน

(คุณธรรม/จริยธรรม ทักษะ ความสัมพันธ์ ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ) กับชีวิตจริง

ในปัจจุบัน การเรียนการสอนวิชากฎหมายเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นรายวิชาในความรับผิดชอบของคณาจารย์สำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ได้ถึงกำหนดการปรับปรุงเนื้อหา รายวิชา ให้มีความทันสมัยและสอดคล้องกับความต้องการของสังคมและนักศึกษา ข้าพเจ้าซึ่งเป็นอาจารย์ผู้รับผิดชอบการสอนรายวิชา กฎหมายเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน รหัสวิชา GEN1145 มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย จึงได้ทำการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน โดยอาศัยผลการตระหนักรู้ กฎหมายของนักศึกษา เพื่อค้นหาแนวทางที่ปฏิบัติได้จริง ในการแก้ปัญหาคความไม่รู้กฎหมายซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งปัญหาและความไม่เป็นธรรม และเพื่อผลิตบัณฑิตมารับใช้สังคมตามอัตลักษณ์และพันธกิจของมหาวิทยาลัยต่อไป

ในปัจจุบัน การเรียนการสอนวิชากฎหมายเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นรายวิชาในความรับผิดชอบของคณาจารย์สำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ได้ถึงกำหนดการปรับปรุงเนื้อหา รายวิชา ให้มีความทันสมัยและสอดคล้องกับความต้องการของสังคมและนักศึกษา ข้าพเจ้าซึ่งเป็นอาจารย์ผู้รับผิดชอบการสอนรายวิชา กฎหมายเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน รหัสวิชา GEN1145 มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย จึงได้ทำการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน โดยอาศัยผลการตระหนักรู้

กฎหมายของนักศึกษา เพื่อค้นหาแนวทางที่ปฏิบัติได้จริง ในการแก้ปัญหาความไม่รู้กฎหมายซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งปัญหาและความไม่เป็นธรรม และเพื่อผลิตบัณฑิตมารับใช้สังคมตามอัตลักษณ์และพันธกิจของมหาวิทยาลัยต่อไป

1.2 โจทย์การวิจัย

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ในฐานะสถาบันที่ผลิตบัณฑิตสู่สังคม มีพันธกิจในการพัฒนานักศึกษาให้มีคุณภาพและสอดคล้องกับสภาพสังคมและกระบวนการยุติธรรมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา จึงต้องมีการพัฒนาองค์กรในทุกด้านอย่างต่อเนื่อง ทั้งในด้านการเรียนการสอน การกำหนดหลักสูตร เพื่อกำหนดทิศทางของสำนักวิชาในอนาคต ดังนั้นจึงมีการจัดทำโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาเนื้อหาวิชาขึ้น เพื่อสำรวจและทำความเข้าใจต่อความต้องการของทั้งบัณฑิต หน่วยงานของรัฐและเอกชน และสังคมในการที่จะนำไปพัฒนาหลักสูตร เนื้อหาวิชา และการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการเหล่านั้น โดยการศึกษาการเรียนการสอนในราชวิชากฎหมายเกี่ยวกับชีวิตประจำวันในปัจจุบันเปรียบเทียบกับเนื้อหาวิชาหลัก สูตร และการเรียนการสอนในรูปแบบต่างๆ รวมไปถึงความต้องการในเรียนรู้ของนักศึกษา และนำข้อมูลที่ได้ดังกล่าวมา

ประมวผลเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนและหลักสูตรให้สอดคล้องกับ
วัตถุประสงค์ของการวิจัยต่อไป

1.3 คำถามการวิจัย

1. เนื้อหารายวิชาและวิธีการสอนสอดคล้องตามความต้องการของสังคมและกระบวนการยุติธรรมในปัจจุบันหรือไม่
2. อาจารย์ผู้สอนจะพัฒนาการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและกระบวนการยุติธรรมได้อย่างไร
3. นักศึกษามีความตระหนักรู้กฎหมายจากการเรียนการสอนวิชากฎหมายในชีวิตประจำวันหรือไม่

1.4 วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนาเนื้อหาวิชาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและนักศึกษา
2. เพื่อปรับปรุงแนวทางและวิธีการสอนวิชากฎหมายเกี่ยวกับชีวิตประจำวันให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและนักศึกษา

1.5 ขอบเขตการวิจัย

ตัวแปรต้น เนื้อหาวิชากฎหมายเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน
ความรู้กฎหมายของนักศึกษาที่ลงเรียนวิชา

ประชากร นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

กลุ่มตัวอย่าง นักศึกษาที่ลงเรียนวิชากฎหมายเกี่ยวกับ
ชีวิตประจำวัน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ในภาคเรียนที่ 2/2559

ตัวแปรอิสระ ได้แก่ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย และ
กฎหมายในปัจจุบัน

ตัวแปรตาม ได้แก่

1. ความสอดคล้องของเนื้อหาวิชา กับสภาพสังคมและ
กระบวนการยุติธรรมในปัจจุบัน

2. ความต้องการของนักศึกษาในการเรียนวิชากฎหมาย
เกี่ยวกับชีวิตประจำวัน

3. วิธีการในการจัดการเรียนการสอน ให้มี
ประสิทธิภาพในรายวิชากฎหมายเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน

1.6 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. วิจัยเอกสารที่เกี่ยวข้อง
2. ศึกษาความเข้าใจและทัศนคติทางกฎหมายของนักศึกษา

ผ่านชิ้นงานในรายวิชา

1.7 ระยะเวลาในการวิจัย

การวิจัยนี้จะเริ่มดำเนินการในวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2560 ถึงวันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ.2560 รวมระยะเวลาดำเนินการ 3 เดือน

1.8 เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยนี้ศึกษาเนื้อหาจากเอกสารประกอบการสอนวิชา กฎหมายในชีวิตประจำวัน ข้อมูลเอกสารต่างๆ และชิ้นงานในชั้นเรียน ของนักศึกษา

1.9 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. สามารถพัฒนาองค์กรให้สอดคล้องกับ ความเปลี่ยนแปลงของสังคม
2. สามารถผลิตบุคลากรได้ตรงตามความต้องการของ หน่วยงานทางกระบวนการยุติธรรมและสังคม รวมไปถึงความต้องการ ของบัณฑิตในสาขาวิชาชีพ

3. สามารถปรับปรุงทั้งในด้านหลักสูตรและการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับบริบททางสังคม เศรษฐกิจและกระบวนการยุติธรรมต่อไป

1.10 หน่วยงานที่นางานวิจัยไปใช้ประโยชน์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

1.11 กลุ่มเป้าหมาย นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

2. แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดในการเรียนการสอนวิชาศึกษาทั่วไป

ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของแนวคิดของการศึกษาทั่วไป นั้นยาวนาน และ มีการปรับเปลี่ยนเนื้อความไปตามการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม ประชากร องค์กร ความรู้ และด้านอื่น ๆ แต่ละยุคสมัย โดยในที่นี่การศึกษาทั่วไป หมายถึง องค์กร ความรู้ที่เหมาะสมซึ่งจะทำให้ นักศึกษาในระดับอุดมศึกษาสามารถเข้าใจถึงความ เป็นไปของโลก และ สิ่งที่พึงประสงค์ในการอยู่ร่วมในสังคม ตามบรรทัดฐานที่ถูกตั้งไว้ใน สังคมนั้น ๆ

การศึกษาทั่วไป ยังคงมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบเรื่อยมา ทั้งด้วยการได้รับ อิทธิพลจากมนุษยนิยมหรือความคิดหัวก้าวหน้า ซึ่งสิ่งสำคัญสำหรับการศึกษาทั่วไป ก็คือ การปรับเปลี่ยนให้เข้ากับลักษณะของสังคมที่มีความเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ตามกาลเวลา และหลังจากมีการเปลี่ยนแปลงหลากหลายรูปแบบ จึงทำให้การศึกษา ทั่วไปในปัจจุบันมีลักษณะที่เรียกว่า Hybrids⁶⁴

การจัดการศึกษาหมวดวิชาศึกษาทั่วไปในระดับอุดมศึกษาของประเทศไทย ได้เริ่มดำเนินการนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 โดยทบวงมหาวิทยาลัย ได้มีประกาศเรื่องเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับปริญญาตรี พ.ศ. 2517 กำหนดให้ หลักสูตรในระดับปริญญาตรีทุกหลักสูตร ต้องมีองค์ประกอบของ “วิชาพื้นฐาน ทั่วไป” อย่างน้อย 30 หน่วยกิต แต่จากการดำเนินงานตามประกาศดังกล่าว พบว่า ขอบเขตจุดมุ่งหมาย และลักษณะรายวิชาของกลุ่มวิชาพื้นฐานทั่วไปยัง ไม่มีความชัดเจนเพียงพอ ดังนั้น ทบวงมหาวิทยาลัย (องค์กรในขณะนั้น) จึงได้ปรับปรุงเกณฑ์ มาตรฐานหลักสูตรระดับปริญญาตรีใหม่ และกำหนดให้

⁶⁴ คณะกรรมการบริหารเครือข่ายการศึกษาทั่วไปแห่งประเทศไทย, รายงานกรอบแนวคิดหมวดวิชาศึกษาทั่วไปที่สอดคล้องตามกรอบ มาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2552 (TQF : HED), 2552

ใช้คำว่า “วิชาศึกษาทั่วไป” แทน “วิชาพื้นฐานทั่วไป” (ในปี พ.ศ. 2532, 2542) จนในที่สุด สำนักงาน คณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) กระทรวงศึกษาธิการ จึงกำหนดเกณฑ์ มาตรฐานหลักสูตรระดับปริญญาตรี พ.ศ. 2548 ซึ่งเป็นเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรที่ใช้ อยู่ ณ ปัจจุบัน

2.2 แนวคิดในการเรียนการสอนวิชากฎหมาย

ในการเรียนการสอนกฎหมายนั้น การส่งเสริมการศึกษาในเชิงวิพากษ์ประกอบกับการศึกษากฎหมายในแนวทางหลัก เพื่อให้เกิดข้อโต้เถียง ซึ่งข้อโต้แย้งนั้นจะนำไปสู่การหาข้อสรุปที่มีเหตุผลทางกฎหมาย นำไปสู่การสร้างความเป็นธรรมและระงับความขัดแย้ง ได้อย่างแท้จริง รศ.นพ. นพ นิธิ สุริยะ อาจารย์อาวุโส คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กล่าวไว้ว่า “การให้ความรู้ที่ดีต่อลูกศิษย์ ไม่ใช่การบอกว่าอะไรผิด อะไรถูก เพราะคนเรามีความเห็นที่แตกต่างกัน หลักการของเหตุผลได้เสมอ ยิ่งถ้าเป็นนักกฎหมายด้วย แต่น่าจะเป็นการดี ถ้าให้เขาได้ฝึกคิด คือ ทำให้นักศึกษาดึงข้อสงสัย เมื่อเขาสงสัยเขาก็จะอยากรู้ จะศึกษาข้อเท็จจริง ข้อกฎหมาย และได้คำตอบในสิ่งที่เขาอยากรู้ ครูอาจารย์จะเป็นที่ปรึกษาเป็นผู้ให้คำแนะนำ และร่วมคิดไปด้วยกัน” แต่การศึกษากฎหมายตามปกติเน้นหนักไปยังความสามารถในการจดจำ เริ่มจากประวัติความเป็นมาหรือตัวบท การอธิบายตัวบท แยกองค์ประกอบ

หรือสาระสำคัญเกี่ยวกับกฎหมายแต่ละเรื่องประกอบคำพิพากษาศาลฎีกา ไม่ว่าจะเข้าเรียนยังสถาบันการศึกษาใด การประสบความสำเร็จของนักศึกษาจึงขึ้นอยู่กับความขยันเรียน จดจำและทำความเข้าใจในสิ่งที่อาจารย์ได้บรรยายเป็นหลัก

การเรียนการสอนกฎหมายจึงต้องปรับให้มีความเหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงของกระบวนการยุติธรรมอยู่เสมอ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะและความสามารถ คุณธรรม จริยธรรม และความเข้าใจทั้งกระบวนการยุติธรรม เจตนารมณ์ของกฎหมาย และสภาพสังคม เพราะธรรมชาติของกฎหมายนั้นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับสังคม ในรูปแบบที่กฎหมายจะมีอยู่โดยเกี่ยวข้องกับบางสิ่งหรือบางบุคคลเสมอ และในการที่จะผูกพันตามกฎหมาย (law abiding) นั้นจำเป็นต้องมีการสื่อสารพฤติกรรมพื้นฐานและสิ่งอื่นๆ เพื่อเข้าใจและปรับใช้มันดังเช่นที่ผู้แสดงเจตนาตั้งใจ เพื่อให้แน่ใจว่าสิ่งนั้นจะเกิดขึ้นอย่างถูกต้องตรงกัน โดยความเข้าใจถึงเจตนารมณ์ผ่านทางรูปแบบการแสดงเจตนา และบริบทของผู้ส่งสารนี้เองคือ “สัญญาวิทยาทางกฎหมาย (Legal semiotic)” นักศึกษาทุกคนต่างต้องประสบกับสัญญาวิทยาตลอดเวลา เพียงแต่อาจไม่ได้คิดถึงมันเท่านั้น

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพซึ่งมีขั้นตอนและวิธีการในการดำเนินการวิจัยดังนี้

3.1 ขั้นตอนการศึกษา

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาจากเอกสาร ตำรา และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ รวบรวม วิเคราะห์ และเรียบเรียงข้อมูล พื้นฐานเกี่ยวกับบริบททั่วไปเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมและการศึกษาวิชาศึกษาทั่วไป อาทิเช่น

(1) ประวัติความเป็นมาของการจัดการเรียนการสอนวิชาศึกษาทั่วไปในประเทศไทย

(2) ความสำคัญของทางการจัดการเรียนการสอนวิชาศึกษาทั่วไปที่สอดคล้องกับความต้องการของนักศึกษาและสังคม

(3) แบบอย่างของการจัดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษากระบวนการยุติธรรมและการให้การศึกษากฎหมายในสาระสำคัญ ตามทฤษฎีทางกฎหมาย และแนวทางปฏิบัติของกระบวนการยุติธรรมในปัจจุบัน เช่น

- (1) สถาบันและกลไกตามระบบกฎหมาย
- (2) หลักกฎหมายและความเปลี่ยนแปลง
- (3) ระบบการศึกษากฎหมาย

ขั้นตอนที่ 3 ศึกษาจากผลตอบรับของนักศึกษาผ่านงานและ
กิจกรรมรายวิชา เช่น

- (1) ความรู้และทัศนคติต่อกระบวนการยุติธรรม
- (2) กฎหมายที่ นักศึกษามีความสนใจและเกี่ยวข้องกับ

ชีวิตประจำวันของนักศึกษามาก

ขั้นตอนที่ 4 วิเคราะห์ และสรุปประมวลการศึกษา ถึงแนวทางการ
ให้การศึกษากฎหมาย และเสนอแนะวิธีการที่เหมาะสมในการเรียน
การสอน

3.2 ข้อมูลที่ใช้วิจัย

การวิจัยเรื่องความตระหนักรู้กฎหมายของนักศึกษาจากการ
เรียนการสอนวิชากฎหมายเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน มหาวิทยาลัยราชภัฏ
เชียงราย ทำการศึกษาโดยศึกษาจากข้อมูลเอกสารต่างๆ และจากการ
สัมภาษณ์ บุคคลผู้ปฏิบัติงานจริงในกระบวนการยุติธรรม แล้วนำข้อมูล
ทั้งหมดมาศึกษาอย่างเป็นระบบ

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา

วิเคราะห์ข้อมูลด้านกฎหมายและการจัดการเรียนการสอน ในวิชาศึกษาทั่วไป แนวคิด และการตีความอย่างเป็นระบบ โดยอาศัย ข้อมูลเอกสารต่างๆ ไม่ว่าจะจากประมวลกฎหมาย ตำรา ผลงาน หรือ รายงานการวิจัย ด้วยทฤษฎี ทักษะ ซึ่งเคยมีผู้ศึกษาไว้แล้วตาม ประเด็นการวิจัย และเรียบเรียงเสนอเป็นรายงานวิจัย

4. ผลการศึกษา

4.1 ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารและการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

4.1.1 เปรียบเทียบหลักสูตรมหาวิทยาลัย

จากการศึกษาการจัดการศึกษาวิชาศึกษาทั่วไปของ มหาวิทยาลัยต่างๆ นั้น แต่ละมหาวิทยาลัยจะมีเป้าหมายและกรอบ เนื้อหาวิชาที่คล้ายคลึงกัน คือ การสร้างบัณฑิต หรือสร้างคนให้เป็น บัณฑิต ส่วนวิชาเฉพาะวิชาชีพทั้งหลายเป็นการสร้างเครื่องมือให้แก่ บัณฑิต และบอกวิธีที่จะทำใ้ บัณฑิตสามารถใช้เครื่องมือได้ แต่จะต้อง นำไปใช้เพื่อสร้างสรรค์ ให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตและสังคม ไม่ได้นำ

เครื่องมือไปเพียงเพื่อแสวงหาประโยชน์ส่วนตน ด้วยความเห็นแก่ตัว แล้วทำร้ายเบียดเบียนผู้อื่นหรือก่อความเสียหายทำลาย สังคม ตลอดจนมนุษยชาติ ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญในปัจจุบัน

ในปัจจุบัน หลักสูตรวิชาศึกษาทั่วไป ของสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศจะมีลักษณะที่ครอบคลุม 3 ประเด็นหลักคือ (1) คำนึงถึงความสำเร็จของผู้เรียนและความต้องการของสังคม (2) จะต้องสามารถช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม โดยผู้เรียนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา และ (3) ผู้เรียนจะต้องมีคุณธรรม มีความสามารถปรับตัวเข้ากับสังคม สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ การเมือง และการศึกษา เพื่อสรรสร้างชีวิตที่ดีแก่ตนเอง⁶⁵

4.1.2 โครงสร้างของหลักสูตร

จากการศึกษาพบว่า สถาบันอุดมศึกษาจะมีการออกแบบหลักสูตรภายใต้กรอบแนวคิดและวิสัยทัศน์ของมหาวิทยาลัย อย่างไรก็ตามการ จัดโครงสร้างดังกล่าวต้องสอดคล้องกับเกณฑ์มาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2552 แต่เนื้อหาของหลักสูตร และกิจกรรมการเรียนการสอน รวมทั้งวิชาเลือกต่างๆ สำนักวิชาสามารถจัดให้เหมาะสมกับเป้าหมายและวิสัยทัศน์ของสถาบันได้ โดยนโยบายของสภามหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงรายและแผนยุทธศาสตร์การพัฒนา

⁶⁵ Prof. Deane Neubauer, รายงานการศึกษาแนวทางการจัดการวิชาศึกษาทั่วไปของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี, 2550.

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงรายระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2560-2564) ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะพื้นฐานสำหรับการพัฒนานักศึกษาของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงรายสู่การเป็นบัณฑิตที่มีสมรรถนะแห่งศตวรรษที่ 21 โดยหลักสูตรหมวดวิชาศึกษาทั่วไป หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2560 จะใช้จัดการเรียนการสอนสำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรีทุกคนที่เข้าเรียนในปีการศึกษา 2560 เป็นต้นไป โดยโครงสร้างหลักสูตรวิชาศึกษาทั่วไปของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย มีดังนี้

1. รายวิชาในหมวดวิชาศึกษาทั่วไป ไม่เป็นรายวิชาพื้นฐานหรือวิชาบังคับเรียนก่อน (Pre-requisite) ของหมวดวิชาเฉพาะด้านของหลักสูตรใดหลักสูตรหนึ่ง และรายวิชาเฉพาะด้านของหลักสูตรใดหลักสูตรหนึ่งต้องไม่นำมาเป็นรายวิชาศึกษาทั่วไป

2. หลักสูตรหมวดวิชาศึกษาทั่วไป หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2560 บังคับใช้สำหรับผู้เรียนที่เข้าศึกษาระดับปริญญาตรีของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ตั้งแต่ปีการศึกษา 2560 เป็นต้นไป

3. หน่วยกิตรวมของหลักสูตรหมวดวิชาศึกษาทั่วไประดับปริญญาตรีทุกสาขาวิชาให้เรียนให้ครบทุกกลุ่มวิชา ไม่น้อยกว่า 30 หน่วยกิต ตามสัดส่วนดังนี้

1) กลุ่มวิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ให้เรียนไม่น้อยกว่า 6 หน่วยกิต

2) กลุ่มวิชาภาษาและการสื่อสาร ให้เรียนไม่น้อยกว่า 15 หน่วยกิต

3) กลุ่มวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ให้เรียนไม่น้อยกว่า 6 หน่วยกิต

4) กลุ่มวิชาบูรณาการและเสริมสร้างทักษะชีวิต ให้เรียนไม่น้อยกว่า 3 หน่วยกิต

4. คณะกรรมการบริหารหลักสูตรหมวดวิชาศึกษาทั่วไป เป็นผู้จัดแผนการเรียนการสอนจัดผู้สอน และบริหารการเรียนการสอนหมวดวิชาศึกษาทั่วไป โดยมุ่งหวังให้ผู้เรียนบรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

โดยในหมวดวิชาศึกษาทั่วไป จะมีอาจารย์ผู้สอนได้แก่ อาจารย์ในมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ที่มีความรู้ความสามารถและความชำนาญการ หรือเชี่ยวชาญ และมีประสบการณ์ในการสอน หรือบุคคลภายนอกที่มีความเชี่ยวชาญเป็นที่ประจักษ์ในด้านนั้น ๆ

ซึ่งวิชากฎหมายเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน อยู่ใน กลุ่มวิชาบูรณาการและเสริมสร้างทักษะชีวิต มีจำนวนหน่วยกิตทั้งสิ้น 3 หน่วยกิต

4.1.3 วิธีการเรียน การสอน วิชากฎหมายเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน ในปัจจุบัน อาจารย์ประจำ สำนักวิชานิติศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย เป็นผู้รับผิดชอบในการสอนวิชากฎหมายเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน ได้สังเกตเห็นถึงความสำคัญของการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนให้มีความครอบคลุมและตอบสนองต่อความต้องการของทั้งตัวผู้เรียนและสังคม ได้พยายามปรับเปลี่ยนรูปแบบการเรียนการสอนเรื่อยมา ทั้งด้านการพัฒนาหลักสูตรและบุคลากร การค้นหาอัตลักษณ์ท้องถิ่น การสร้างจิตสำนึกให้แก่ผู้เรียน และการปรับปรุงการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสังคม จากการศึกษาพบว่าเทคนิคในการในปัจจุบันที่นิยมใช้กัน ได้แก่ การสอนแบบบรรยาย การสอนแบบโสเครติสหรือการสอนแบบอุปนัย และวิธีการสอนแบบทบทวนและถาม โดยในประเทศไทยมักมีการเรียนการสอนด้วยวิธีบรรยายเป็นส่วนใหญ่ เมื่อพิจารณา รูปแบบการจัดการเรียนการสอนในต่างประเทศแล้ว พบว่า ต่างประเทศมีรูปแบบในการสอนหลากหลายวิธี ตั้งแต่วิธีการถามตอบแบบโสเครติสซึ่งเป็นนักปรัชญากรีกหรือวิธีการสอนแบบอุปนัย และวิธีการสอนแบบทบทวนและถามซึ่งเป็นการเน้นให้นักศึกษาทบทวนการเรียนการสอนในห้องเรียนและถามอาจารย์ข้อที่สงสัยในชั้นเรียน ซึ่งวิธีการดังกล่าวมีข้อดีและข้อเสียแตกต่างกันไป

จากการศึกษาวิธีการเรียนการสอนของคณาจารย์สำนักวิชานิติศาสตร์ วิธีการสอนที่ดีกว่าการสอนแบบบรรยาย คือ วิธีการถามตอบตามแบบโสเครติสและวิธีทบทวนและถาม ซึ่งสามารถนำไปใช้กับการสอนทางนิติศาสตร์ที่ผู้เรียนมีลักษณะต่างกัน วิธีการถามตอบเป็นวิธีการ

สอน ที่เหมาะสมกับนักศึกษาไทยที่สุด การสอนแบบ ไสคราติสหรือการสอนแบบถามตอบนั้น เป็นรูปแบบการเรียนการสอนที่ ไสคราติสนักปรัชญากรีกใช้และมีการนำวิธีการสอนดังกล่าวมาใช้ในการเรียนการสอนในทวีปยุโรปมาช้านาน การสอนแบบ ไสคราติสจะเน้นรูปแบบการถามตอบในส่วนสาระรายละเอียดเพื่อนำมาสู่องค์ความรู้ทั้งหมด หรือการสอนแบบอุปนัย โดยวิธีการถามตอบเป็นวิธีการสอนที่เหมาะสมกับนักศึกษาไทยที่สุด เนื่องจากการสอนที่กระตุ้นให้นักศึกษามีความตื่นตัว ตั้งใจฟังและคิดตามเนื้อหาที่ผู้สอนบรรยาย มีการเข้าร่วมในการอภิปราย มีการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์เนื้อหาที่อภิปราย จากนั้นจึงมุ่งเข้าสู่ข้อค้นพบด้วยตนเองอันเป็นการพัฒนาศักยภาพในการเรียนรู้ได้ดีที่สุดอย่างไรก็ดี แม้ว่าวิธีการทบทวนและถามเป็นวิธีการสอนที่สามารถพัฒนานักศึกษากฎหมายได้ดีที่สุดมากกว่าวิธีแบบ ไสคราติสและการบรรยาย แต่การสอนแบบทบทวนและถามเป็นวิธีการสอนซึ่งผู้เรียนจะต้องมีการเตรียมตัวก่อนการเรียนการสอนอย่างมาก เนื่องจากต้องอ่านเอกสารที่ผู้สอนแนะนำจนครบ แล้วจึงนำข้อสงสัยหรือข้อสังเกตไปถามหรืออภิปรายในชั้นเรียนกับผู้สอนและผู้เรียนคนอื่น ซึ่งวิธีการสอนแบบทบทวนและถามนั้น หากผู้เรียนมีการทบทวน อย่างดีแล้วจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้เรียนอย่างมาก เพราะจะเป็นการต่อยอดความรู้จากความรู้พื้นฐานที่ได้ทบทวนมาส่งผลให้สามารถศึกษาเนื้อหาได้อย่างลึกซึ้งมากกว่าการสอนแบบบรรยายที่ผู้สอนต้องเริ่มจากปูพื้นฐานความรู้ให้แก่

นักเรียน และยังทำให้นักศึกษาที่เก่งสามารถพัฒนาความรู้ได้มากขึ้นเมื่อเทียบกับการสอนแบบอื่นเพราะผู้สอนสามารถลงลึกในเนื้อหาได้ทันทีโดยไม่ต้องปูพื้นฐานความรู้ของนักศึกษาก่อน อย่างไรก็ตามนักศึกษาไทยมักไม่ค่อยขยันทบทวนเนื้อหาก่อนการเรียน จึงทำให้ผู้สอนต้องทบทวนเนื้อหาก่อนเรียน เพื่อให้ศึกษามีพื้นฐานความรู้ ทำให้การสอนแบบทบทวนและถามจึงไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร

4.1.4 การใช้เทคโนโลยีร่วมกับการเรียนการสอน

อาจารย์ผู้สอนวิชากฎหมายในชีวิตประจำวัน ได้ให้ความสำคัญกับความรู้เกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ โดยอย่างน้อยต้องมีความรู้เบื้องต้นในด้านประวัติความเป็นมาและวิวัฒนาการของคอมพิวเตอร์ ความเข้าใจระบบการทำงานของคอมพิวเตอร์ และการการใช้คำสั่งให้คอมพิวเตอร์ทำงานตามที่ต้องการ ความรู้เกี่ยวกับการใช้คอมพิวเตอร์เพื่อช่วยสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้นักศึกษาเกิดการเรียนรู้ และแก้ปัญหาการเรียนการสอนต่างๆ เช่น การค้นคว้าข้อมูล การจัดทำสื่อการเรียนการสอน และการใช้ระบบบริหารจัดการข้อมูล รวมไปถึงความตระหนักถึงผลกระทบของเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ทั้งในปัจจุบันและอนาคตที่มีต่อการศึกษาและการดำเนินชีวิต

ในส่วนของอินเทอร์เน็ต อาจารย์ผู้สอนได้นำมาใช้เป็นช่องทางในการติดต่อสื่อสารในการเรียนรายวิชา ตัวอย่างเช่น การจัดทำเพจ Facebook เพื่อชี้แจงข่าวสาร และข้อมูลการเรียนการสอนและเป็นที่

ที่อาจารย์ใช้แสดงเอกสารประกอบการสอนต่างๆ เช่น เอกสาร มคอ. 3 (Course Syllabus) บทความ เอกสารอ้างอิง สื่อการสอนต่างๆ ทำให้นักศึกษาสามารถเข้าถึงได้ตลอดเวลา อีกทั้งทางสำนักวิชายังมีเพจในสื่อสังคมออนไลน์เฟซบุ๊คที่ทำการรายงานข่าวสารของสำนักวิชาและแจ้งข่าวต่างๆ ให้บุคคลทั่วไปได้ทราบอีกด้วย

4.2 ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ผลงานของนักศึกษาในรายวิชากฎหมายเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน ในเรื่องทัศนคติต่อกระบวนการยุติธรรม กฎหมาย เนื้อหาวิชา และการเรียนการสอนวิชากฎหมายเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

ผู้วิจัยใช้วิธีการเรียนรู้ทัศนคติ ความรู้ ความเข้าใจ และความต้องการของนักศึกษาผ่านการสั่งงาน (Assignment) และกิจกรรมในห้องเรียน โดยไม่ใช้แบบสอบถามและได้ร่วมวงสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็น กับนักศึกษาและคณาจารย์ของสำนักวิชานิติศาสตร์ ซึ่งบางท่านยังเป็นศิษย์เก่าของสำนักวิชานิติศาสตร์ โดยงานและกิจกรรมนั้นจัดขึ้นเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่จะสะท้อนถึงสภาพข้อเท็จจริงในเรื่องความสอดคล้องของเนื้อหาวิชากฎหมายเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ และความต้องการของนักศึกษา รวมไปถึงกระบวนการยุติธรรมในปัจจุบัน โดยสามารถสรุปเป็นประเด็นต่างๆ ได้ดังนี้

4.2.1 ทักษะคติของบุคคลภายนอกที่มีต่อมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

ในอดีต มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย คือวิทยาลัยครู เป็นสถาบันที่ผลิตผู้ประกอบวิชาชีพครู ดังนั้นจึงไม่ได้มีการเรียนการสอนในสาขาวิชาอื่นๆ นอกเหนือจากที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา แต่ในปัจจุบัน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงรายได้เปิดให้มีการเรียนการสอนในสาขาวิชาอื่นๆ มากมาย และเป็นที่ยอมรับของสังคมในการผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพและสู่งาน ไม่เฉพาะบัณฑิตครุศาสตร์เท่านั้น ยังรวมไปถึงบัณฑิตจากสาขาวิชาอื่นๆ โดยทัศนคติของบุคคลภายนอกมองว่า มหาวิทยาลัยราชภัฏเป็นสถาบันที่เปิดโอกาสให้บุคคลได้มีโอกาสได้เข้าศึกษาในระดับอุดมศึกษาโดยไม่แบ่งยากดีมีจน และมีความเปิดกว้างมากขึ้นในด้านการศึกษาในสาขาวิชาต่างๆ นอกเหนือจากครุศาสตร์

4.2.2 ทักษะคติต่อความยุติธรรมและกฎหมายของนักศึกษา

จากงานหัวข้อ “ความยุติธรรมในความเห็นของนักศึกษา” ซึ่งผู้วิจัยได้ให้นักศึกษาเขียนบอกเล่าเกี่ยวกับความเข้าใจในเรื่องความยุติธรรมและกฎหมาย ในการเริ่มต้นเรียนวิชากฎหมายเกี่ยวกับชีวิตประจำวันในคาบแรก อย่างอิสระ พบว่า นักศึกษาแต่ละคนซึ่งมาจากต่างคณะต่างสาขาวิชา ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับความยุติธรรมและ

กฎหมายไว้อย่างน่าสนใจ โดยสามารถแบ่งกลุ่มของความเห็นและการรับรู้ในด้านกฎหมายของนักศึกษาออกได้เป็น สองกลุ่ม ได้แก่

(1) กลุ่มที่มองกฎหมายเป็นข้อบังคับ

ความเห็นของนักศึกษาในกลุ่มนี้จะมองกฎหมายเป็นข้อบังคับที่ต้องปฏิบัติตามอย่างไม่มีข้อแม้ ซึ่งหากไม่ปฏิบัติตามก็จะถูกลงโทษ โดยให้เหตุผลว่ากฎหมายเป็นกฎเกณฑ์ที่มาจากผู้มีอำนาจ โดยความเห็นของนักศึกษากลุ่มดังกล่าวเป็นไปในแนวทางของสำนักกฎหมายบ้านเมือง (Legal Positivism) ซึ่งเชื่อว่ากฎหมายคือคำสั่งของรัฐาธิปัตย์ ที่มีสภาพบังคับเป็นการทั่วไป หากฝ่าฝืนจะต้องถูกลงโทษ

(2) กลุ่มที่มองกฎหมายเป็นข้อตกลง

ความเห็นของนักศึกษาในกลุ่มนี้จะมองกฎหมายในรูปของข้อตกลง ซึ่งประชาชนได้กระทำร่วมกัน เป็นสิทธิและหน้าที่ซึ่งเกิดขึ้น โดยการร่วมมือของคนในสังคมเพื่อให้สังคมเกิดความมั่นคง ซึ่งแนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับหลักการของ John Locke ในเรื่อง สัญญาประชาคม (The Social Contract) โดยนักศึกษากลุ่มนี้ให้เหตุผลว่า เนื่องจากมนุษย์มีความแตกต่างกันทั้งในทางกายภาพและจิตใจ จึงจำเป็นต้องมีข้อตกลงร่วมกันเพื่อไม่ให้เกิดการล่วงล้ำสิทธิระหว่างกันขึ้น โดยข้อตกลงดังกล่าวเป็นเหมือนการแลกเปลี่ยนระหว่างเสรีภาพกับความปลอดภัยในชีวิตของตน

จากความเห็นดังกล่าว จะเห็นได้ว่า นักศึกษามีความเข้าใจ และการรับรู้ในเรื่องกฎหมายที่แตกต่างกัน ในกลุ่มที่มองกฎหมายเป็น ข้อบังคับและคำสั่ง จะเป็นส่วนใหญ่ของนักศึกษาทั้งหมด มีเพียงส่วน น้อยเท่านั้นที่มองกฎหมายเป็นเหมือนข้อตกลงร่วมกัน ซึ่งอาจจะย้อนถึง ระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานของไทยที่มุ่งเน้นการสอนให้เชื่อ มากกว่าการ สอนให้เข้าใจ ซึ่งนักศึกษากลุ่มแรกจะไม่สามารถให้เหตุผลได้กับคำถาม ในห้องเรียนที่ว่า เหตุใดจึงต้องปฏิบัติตามคำสั่งนั้น หากแต่เป็นสิ่งที่ได้ เล่าเรียนมาในอดีต หรือเป็นความรู้สึกที่มีต่อกฎหมายซึ่งตนไม่ได้มีส่วน ร่วมใดๆ นักศึกษาในกลุ่มนี้จะมองกฎหมายในลักษณะของสิ่งที่อยู่ไกล ตัว และไม่ใช่ว่าสิ่งที่จะพวกเขาจะมีส่วนร่วมในการสร้างหรือเปลี่ยนแปลง แก่ไขใดๆ

ในกลุ่มที่มองกฎหมายเป็นข้อตกลงระหว่างคนในสังคมนั้น มี จำนวนน้อยในหมู่ผู้เรียนทั้งหมด โดยนักศึกษากลุ่มนี้มองกฎหมายเป็น สิ่งใกล้ตัว และมีผลกระทบต่อตนเองโดยตรง ดังนั้นจึงมีความสำคัญที่ตน จะต้องให้ความสนใจ และมีส่วนร่วมในการออกกฎหมาย แก่ไข หรือ บังคับใช้กฎหมายต่างๆ นักศึกษากลุ่มดังกล่าวจะมีความสนใจต่อ ความเปลี่ยนแปลงในสังคมและคอยติดตามข้อมูลข่าวสารอยู่เสมอ

อย่างไรก็ดีในส่วนของความรู้ในเรื่องเนื้อหาของกฎหมายต่างๆ นั้น นักศึกษาส่วนมากไม่มีความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับกระบวนการใช้กฎหมาย และการแยกแยะระหว่างกฎหมายแพ่งซึ่งเป็นเรื่องทางเอกชน และกฎหมายอาญาซึ่งเป็นเรื่องทางมหาชนออกจากกันได้ เช่น นักศึกษาไม่ทราบว่าโทษ ประหาร จำคุก กักขัง ปรับ ริบทรัพย์สิน เป็นโทษในทางอาญาเท่านั้น แต่เข้าใจว่าหากไม่มีเงินชำระหนี้จะต้องติดคุก เป็นต้น อีกทั้ง นักศึกษาไม่มีความเข้าใจในที่มาของ “สิทธิตามธรรมชาติ” หรือ Natural rights อันได้แก่ สิทธิในชีวิต สิทธิในเสรีภาพ และสิทธิในทรัพย์สิน ซึ่งแนวคิดดังกล่าวเป็นพื้นฐานการเรียนรู้ในเรื่องสิทธิของมนุษย์ นักศึกษาเข้าใจแต่เพียงว่า สิทธิคือสิ่งที่นักศึกษาสามารถกระทำได้เพียงเท่านั้น หากแต่ไม่อาจอธิบายที่มาของมันได้

ในส่วนของ การรับรู้และความเข้าใจในเรื่องความยุติธรรมนั้น นักศึกษาเกือบทั้งหมดเข้าใจความยุติธรรมในรูปแบบของความเท่าเทียมกัน และการแก้แค้นตอบแทน ตาต่อตา ฟันต่อฟัน และ ส่วนหนึ่งไม่เชื่อในกระบวนการยุติธรรมว่าจะสามารถนำความยุติธรรมให้แก่ประชาชนได้ทั้งหมด และเชื่อว่า หากมีปัจจัยมากพอ จะสามารถพลิกผิดให้เป็นถูกได้ นักศึกษาไม่มีความเข้าใจในเรื่องกระบวนการยุติธรรมทั้งทางแพ่งและอาญา ไม่รู้ว่าจะเริ่มต้นใช้สิทธิของตนในกระบวนการยุติธรรมได้อย่างไร รู้จักเพียงแต่การแจ้งความและฟ้องคดี โดยไม่สามารถแยกแยะการดำเนินคดีแพ่งและอาญาได้

จากการวิเคราะห์ชิ้นงานดังกล่าวของนักศึกษา พบว่า ความเข้าใจในเรื่องกฎหมายและความยุติธรรมของนักศึกษาอยู่ในระดับที่น้อย จำเป็นต้องมีการให้ความรู้เกี่ยวกับพื้นฐานแนวคิดของสิทธิ ความรับผิดชอบ และหน้าที่ต่างๆ แก่นักศึกษา เพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงที่มาของกฎหมายและความยุติธรรม รวมไปถึงการจัดให้มีเนื้อหาเกี่ยวกับกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กฎหมายอาญา และกระบวนการพิจารณาคดี ทั้งแพ่งและอาญาขึ้นพื้นฐานให้กับนักศึกษา เพื่อให้ นักศึกษาสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม และสร้างความเชื่อมั่นต่อสถาบัน ความยุติธรรมแก่นักศึกษา

4.2.3 ความสอดคล้องของการเรียน วิชากฎหมายเกี่ยวกับชีวิตประจำวันและการใช้กฎหมายในชีวิตประจำวัน

สิ่งที่นักศึกษาวิชากฎหมายเกี่ยวกับชีวิตประจำวันได้เล่าเรียนมาในการเรียนการสอนของนั้นมีความแตกต่างจากการปฏิบัติงานจริง โดยธรรมดาแล้ว นักศึกษาพัฒนาตัวตนในทางวิชาชีพและเส้นทางการประกอบอาชีพของตนนอกบริบทของการเรียนในห้องเรียนโดยคณะหรือสำนักวิชามีส่วนร่วมน้อยมาก เว้นแต่นักศึกษาผู้นั้นตั้งใจที่จะเดินทางสายวิชาการในฐานะนักวิชาการ (academic) โดยคณาจารย์มักไม่ได้สื่อสารให้นักศึกษาเข้าใจในความเชื่อมโยงระหว่างงานวิชาการและเป้าหมายหรือความทะเยอทะยานของผู้เรียน หรือแม้แต่การตอบแทนของทางสถาบันต่อการร่วมประสานเชื่อมโยงความสัมพันธ์ดังกล่าวด้วย

ระบบที่เล็งเห็นนักศึกษา แต่กลับมอบหมายภารกิจดังกล่าวให้เป็นของฝ่ายบริหาร แม้ว่าบุคลากรในภาคส่วนนี้จะมีความรู้ความสามารถและประสบการณ์ในการให้คำปรึกษาแต่มักจะอยู่ห่างจากความเป็นวิชาการ และมีส่วนร่วมเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ในวิถีของการศึกษา ในการจัดทำรายวิชากฎหมายในชีวิตประจำวัน คณะผู้จัดทำได้ศึกษาเกี่ยวกับกฎหมายที่มีความจำเป็นและส่งผลกระทบต่อชีวิตของนักศึกษาโดยตรง อย่างไรก็ตาม ใดในการจัดการเรียนการสอน พบว่า ด้วยจำนวนบทที่มีมากถึง 12 บท ทำให้จัดการเรียนการสอนได้อย่างลำบาก และไม่สามารถจัดกิจกรรมเพิ่มเติม เช่น ทศนศึกษา หรือกิจกรรมกลุ่มที่ต้องใช้เวลาเตรียมตัวมากได้ คณะจารย์สำนักวิชานิติศาสตร์ผู้จัดทำเอกสารประกอบการสอนและเนื้อหาวิชากฎหมายเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน จึงได้ทำการเรียบเรียงเนื้อหาและจำนวนบทขึ้นใหม่ ซึ่งการแก้ไขนี้ได้แบ่งเนื้อหาที่ทำการเรียนการสอนออกเป็น 2 กลุ่มด้วยกัน ได้แก่

(1) ส่วนของกฎหมายลี้มนุ่มเมืองและพื้นฐานความรู้ด้านกฎหมาย ได้แก่ กฎหมายอาญา กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและพาณิชย์ และ กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยเนื้อหาในกลุ่มนี้มุ่งให้นักศึกษาทำความเข้าใจพื้นฐานและระบบกระบวนการยุติธรรมของกฎหมาย รวมไปถึงที่มาของสิทธิ หน้าที่ ต่างๆ ที่มีความจำเป็นต่อการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง และเจตคติที่ดีต่อกระบวนการยุติธรรม

(2) ส่วนของกฎหมายพิเศษ คำว่า พิเศษในที่นี้หมายถึงกฎหมายเฉพาะเรื่อง โดยคณะผู้จัดทำได้คัดเอากฎหมายที่มีความทันสมัยและเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของนักศึกษา เพื่อให้นักศึกษาเกิดความเชื่อมโยงกับเนื้อหาวิชาที่ได้เรียน ได้แก่ กฎหมายเกี่ยวกับหอพัก สิทธิของนักศึกษาในมหาวิทยาลัย กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค กฎหมายจราจร กฎหมายเกี่ยวกับสวัสดิภาพสัตว์ กฎหมายอาชญากรรมทางคอมพิวเตอร์ กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา เป็นต้น

โดยได้ลดจำนวนบทลง จาก 12 บท เหลือ 8 บท และปรับปรุงเนื้อหาให้มีความกระชับและเหมาะสมกับการเรียนการสอนวิชาศึกษาทั่วไป โดยเอื้อให้มีเวลาในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมากขึ้น

4.2.4 ความตระหนักถึงคุณธรรมและจริยธรรมในการประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับกฎหมาย

จากกิจกรรมกลุ่มหัวข้อ “คุณธรรมในอาชีพที่เกี่ยวข้องกับกฎหมาย” ที่จัดขึ้นโดยแบ่งนักศึกษาเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มหนึ่งนำเสนอในเรื่อง “คุณธรรม” และอีกกลุ่มนำเสนอเรื่อง “จริยธรรม” โดยมุ่งให้นักศึกษาเกิดความตระหนักและเข้าใจความแตกต่างและจุดร่วมของคุณธรรมและจริยธรรม ซึ่งหลังจากการนำเสนอให้ทั้งห้องสรุปว่า คุณธรรมและจริยธรรมแตกต่างกันอย่างไรในการประกอบอาชีพที่มีความเกี่ยวข้องกับกฎหมาย ในกิจกรรมนี้ ผู้เข้าร่วมต่างเห็นว่า การปลูกฝังจริยธรรมนั้น สมควรให้มีการสอดแทรกไว้ในทุกวิชาที่มีการเรียนการ

สอน ไม่เฉพาะแต่เพียงวิชากฎหมายเกี่ยวกับชีวิตประจำวันเท่านั้น เนื่องจากในปัจจุบัน ปัญหาคุณธรรมและจริยธรรมของผู้ประกอบวิชาชีพ กลายเป็นประเด็นสำคัญในสังคม เพราะการสร้างพลเมืองที่ดีได้นั้น จำเป็นต้องทำให้นักศึกษามีความเข้าใจ (Sympathy) ผู้อื่น มีการมองบริบทแวดล้อมก่อนการอ้างกฎหมาย

4.2.5 ความตระหนักรู้กฎหมายของนักศึกษา

หลังจากการเรียนการสอนทุกบทเสร็จสิ้น จะมีแบบทดสอบ หลังเรียนให้นักศึกษาได้ทำเป็นข้อสอบอัตนัย โดยแต่ละคำถามจะนำมาจากเนื้อหาของแต่ละบทที่นักศึกษาได้เรียนมา และเป็นคำถามปลายที่มุ่งวัดความตระหนักรู้ของนักศึกษา เช่น นักศึกษาจะป้องกันตัวจากสัตว์ที่เข้ามาทำร้ายได้หรือไม่ อย่างไร หรือ นักศึกษาจะปฏิบัติตนอย่างไรเมื่ออยู่ในสังคมออนไลน์ เป็นต้น พบว่า นักศึกษาสามารถตอบคำถามส่วนใหญ่ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการให้เหตุผลในเรื่องความเหมาะสม และขอบเขตของสิทธิของตน เช่น หากนักศึกษาปลุกต้นไม้ในบ้านแต่กิ่งไม้เข้าไปในบ้านของเพื่อนบ้าน นักศึกษาเห็นว่าอย่างไร นักศึกษาส่วนใหญ่ตอบว่า แม้ว่าต้นไม้อยู่ในพื้นที่บ้านซึ่งเป็นกรรมสิทธิ์ของตน แต่หากกิ่งไม้ไปยังบ้านเพื่อนบ้าน ทำให้เพื่อนบ้านเดือดร้อน ก็เป็นสิ่งไม่ควรกระทำ เช่นเดียวกับการกระทำที่แม้จะเป็นการใช้สิทธิตามกฎหมาย แต่หากก้าวล่วงขอบเขตสิทธิของผู้อื่น ก็เป็นสิ่งไม่ควรกระทำ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุขปราศจากความขัดแย้ง รวม

ไปถึงการถามคำถามซึ่งได้ให้นักศึกษาได้ทำไปเมื่อเริ่มต้นเรียน ในเรื่องของ ทักษะคิดต่อความยุติธรรมและกฎหมายของนักศึกษา นักศึกษาก็สามารถให้เหตุผลในเรื่องดังกล่าวได้ดีขึ้น มีความเข้าใจในสิทธิของตน และมองกฎหมายในรูปแบบที่ตนเองมีส่วนร่วม และเป็นสิ่งใกล้ตัวมากขึ้น

5. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ได้พัฒนาการเรียนการสอนและหลักสูตรอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้ตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลง และความต้องการของสังคม จากการวิจัยสามารถสรุปแนวทางเพื่อตอบคำถามการวิจัยได้ดังนี้

5.1 บทสรุป

5.1.1 เนื้อหารายวิชาและวิธีการสอนสอดคล้องตามความต้องการของสังคมและกระบวนการยุติธรรมในปัจจุบันหรือไม่

ในปัจจุบัน เนื้อหารายวิชากฎหมายเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ได้มาตรฐานตามเกณฑ์ของสกอ. ซึ่งนับว่าเพียงพอสำหรับการเรียนการสอนวิชาศึกษาทั่วไป แต่การจะบรรลุเป้าหมายซึ่งความเป็นเลิศในทางวิชาการและสามารถผลิตบัณฑิตที่ตอบสนองต่อความต้องการของสังคม รวมไปถึงการสร้างอัต

ลักษณะให้ตนเองได้นั้น จำเป็นต้องมีการปรับปรุงเนื้อหาและการเรียนการสอน โดยคำนึงถึงสภาพความเป็นจริงในปัจจุบัน โดยการจัดการเรียนการสอนที่สามารถเชื่อมโยงบทเรียนและการดำเนินชีวิตให้นักศึกษาได้ อีกทั้งยังต้องเสริมในเรื่องเกี่ยวข้องกับที่มาและพื้นฐานของสิทธิและหน้าที่ ตามกฎหมาย และมีการสอดแทรกคุณธรรมและจริยธรรมในการเรียนการสอนทุกบท ทั้งนี้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ความเป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย และผลิตบัณฑิต ที่มีความเข้าใจสังคม และดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรม และจริยธรรม

5.1.2 อาจารย์ผู้สอนจะพัฒนาการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและกระบวนการยุติธรรมได้อย่างไร

จากการวิจัยสรุปได้ว่า ความรู้พื้นฐานในเรื่องสิทธิหน้าที่ตามกฎหมาย รวมถึงทัศนคติที่ถูกต้องต่อกระบวนการยุติธรรมนั้น มีความจำเป็นในการเรียนการสอนเป็นอย่างมาก เนื่องจากนักศึกษาส่วนใหญ่มีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนและทัศนคติที่ไม่ดีนักต่อกระบวนการยุติธรรม อีกทั้งยังมีความรู้น้อยในเรื่องของสิทธิขั้นพื้นฐานของตน ดังนั้นต้องมีการสอนที่เนื้อหากฎหมายขั้นพื้นฐานเช่นกฎหมายสี่มุมเมือง โดยเสริมกฎหมายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของนักศึกษา อีกทั้งวิธีการสอนที่ต้องไม่มุ่งเน้นไปที่การบรรยายเพียงอย่างเดียว จะต้องมีการจัดกิจกรรมแบ่งกลุ่ม หรือการถามตอบที่กระตุ้นให้นักศึกษาเกิดความสนใจในการเรียนด้วย

5.1.3 นักศึกษามีความตระหนักรู้กฎหมายของนักศึกษาจากการเรียนการสอนวิชากฎหมายเกี่ยวกับชีวิตประจำวันหรือไม่

แม้เริ่มต้นเรียน นักศึกษาก็มีความตระหนักรู้ในเรื่องของกฎหมายในชีวิตประจำวันน้อย และมีทัศนคติที่ไม่ดีนักต่อกระบวนการยุติธรรมแต่หลังจากได้เรียนแล้ว นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจ รวมถึงความตระหนักถึงสิทธิต่างๆ ทางกฎหมายในฐานะประชาชนเพิ่มมากขึ้น

5.2 อภิปรายผล

การปรับปรุงการเรียนการสอนในวิชากฎหมายเกี่ยวกับชีวิตประจำวันนั้นเป็นความคิดริเริ่มในการพยายามแผ่ขยายความเข้าใจของนักศึกษาในสิ่งที่กฎหมายเป็น (What law is) เพื่อก้าวนำการพิจารณาในศาล เพื่อแทรกเสริมรูปแบบขององค์ความรู้ที่กว้างขึ้น และเพื่อพัฒนาทักษะความสามารถในวงกว้างมากกว่าเดิม หลายแนวคิดริเริ่มได้ใช้วิธีการเพิ่มเนื้อหาวิชาที่มุ่งเน้นไปยังกฎหมายมหาชน งานธุรกรรมกฎหมายระหว่างประเทศ วิชาที่เกี่ยวกับการเรียนรู้กฎหมายแบบสหวิชาชีพและปัญหากฎหมาย (Interdisciplinary understanding of law and

legal problem)⁶⁶ โดยบางสถาบันทดลองใช้วิธีการดังกล่าวในปีการศึกษาแรกของนักศึกษา ยกตัวอย่างเช่น มหาวิทยาลัยฮาวาร์ด และ โคลัมเบีย ประเทศสหรัฐอเมริกา ฮาวาร์ด จัดให้มีเซกชั่นทดลองในปีแรกของการศึกษา ส่วน โคลัมเบีย จะจัดให้มีสองรายวิชาในภาคเรียนที่สอง โดยคอร์สเหล่านี้ถูกออกแบบให้ขยายความเข้าใจของนักศึกษาเกี่ยวกับความหมายและกระบวนการวิธีของกฎหมาย ภาวะควบคุมบังคับและหลากหลายทัศนคติในทางกฎหมาย บางมหาวิทยาลัยเช่น จอร์จทาวน์ กำหนดให้มีวิชาเลือกที่เกี่ยวข้องกับความรู้กฎหมายแบบสหวิชาชีพให้กับนักศึกษา โดยการวิจัยต่างประเทศพบว่า ปีแรกของการศึกษาในโรงเรียนกฎหมายนั้นมีความสำคัญมากต่อการปลูกฝังความผูกพันของนักศึกษาในการเรียนกฎหมาย โดยการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ในปีแรกนั้น จำเป็นต้องระบุชี้ชัดให้ได้ถึงปัจจัยที่จะเป็นอุปสรรคต่อความสนใจเรียนของนักศึกษา⁶⁷ อย่างไรก็ดี ในวิชาศึกษาทั่วไป ที่นักศึกษามีความแตกต่างกันทั้งจากสาขาวิชาที่เรียน และจุดมุ่งหมายของรายวิชาเปรียบกับวิชากฎหมายโดยตรง ผู้สอนจึงพยายามค้นหาวิธีการที่จะปรับให้การศึกษากฎหมายเป็นไปในทาง

⁶⁶ Carrie Menkel-Meadow, Taking Law and Really Seriously: Before, During and After “The Law”, 60VAND. L. REV.

⁶⁷ London, Geraldine Downey & Vanessa Anderson, Daily Life During the Transition to Law School: Utilizing Social Psychology Research Methodologies to Study Law Student Engagement, 30 HARV. J.L. & GENDER

เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ 21 โดยพยายามที่จะให้นักศึกษาได้
ออกไปสัมผัสสองคําคำความรู้ เครื่องมือ วิธีการ ที่กว้างกว่าเดิมในการดำเนิน
ชีวิตภายใต้กฎหมาย ตลอดจนการค้นหาพื้นที่สำหรับการเรียนการ
สอนเพื่อสร้างจินตนาการทางกฎหมาย (Legal Imagination) ซึ่งเป็น
รูปแบบของ “การคิดอย่างนักกฎหมาย” ซึ่งทำให้ผู้เรียนสามารถให้นิยาม
ของปัญหาตรงหน้าได้หนักแน่นมากขึ้น จินตนาการในทางกฎหมายนั้น
ประกอบด้วยความสามารถในการสร้างแนวทางต่างๆ ได้อย่าง
หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็น วิธีการ ไปให้ถึงจุดหมาย (approach) หรือ การ
แก้ปัญหา (solution) ซึ่งนักศึกษามีความสามารถปรับใช้ทักษะในการคิด
วิเคราะห์ที่ได้ฝึกฝนมาในการเรียนกฎหมายนั่นเอง⁶⁸

ดังนั้น การจัดการเรียนการสอนรูปแบบที่กล่าวมาจึงมีอิทธิพล
อย่างยิ่งในการที่จะปลูกฝังให้นักศึกษาเป็นบัณฑิตที่ดี ทำให้นักศึกษามอง
ออกไปนอกกรอบของการเรียนแบบดั้งเดิม โดยหลักการสอนที่มี
ประสิทธิภาพ สำหรับการเรียนการสอนในรายวิชาใดๆ คือการสอนแบบ
ทบทวนและถาม ซึ่งเป็นการสอนที่ผู้เรียนจะต้องมีการเตรียมตัวก่อน การ
เรียนการสอนโดยอ่านหนังสือ ตำรา ก่อนการ เรียนการสอนจนครบ แล้ว
จึงนำข้อสงสัยหรือข้อสังเกตไปถามหรืออภิปรายในชั้นเรียนกับผู้สอน
และผู้เรียนคนอื่น การสอนวิธีนั้นจะสามารถพัฒนาความรู้ที่ผู้เรียนเข้าใจ

⁶⁸ Todd Rakoff & Martha Minow, A Case for Another Case Method, 60 VAND. L. REV

ให้เกิดความลึกซึ้งมากขึ้น การทบทวนและถามทำให้นักศึกษาที่เก่งสามารถพัฒนาความรู้ได้มากขึ้น เมื่อเทียบกับการสอนแบบอื่น อย่างไรก็ตาม ใดๆก็ดี เนื่องจากสภาพของการเรียนการสอนที่จำเป็นต้องสอนนักศึกษาจำนวนมากพร้อมกัน คณาจารย์จึงมักเลือกใช้วิธีการบรรยาย ซึ่งเป็นวิธีที่ใช้กันมากที่สุดในการเรียนการสอนกฎหมาย รวมไปถึงการแทรกเสริมจริยธรรม คุณธรรม เข้าไปในทุกการเรียนการสอนเพื่อปลูกฝังให้นักศึกษาเป็นนักนิติศาสตร์ที่ดี ตรงตามคุณลักษณะของบัณฑิตที่สังคมต้องการ

นอกเหนือจากการปลูกฝังแนวคิดในการเป็นนักนิติศาสตร์แก่ผู้เรียนแล้ว การสร้างความสอดคล้องระหว่างการค้าดำเนินชีวิตและเนื้อหาวิชาเป็นสิ่งสำคัญเช่นกัน เนื่องจากการศึกษาในห้องเรียนนั้นเป็นการเรียนรู้เนื้อหาต่างจากการดำเนินชีวิตซึ่งจำเป็นต้องอาศัยทักษะ ความเข้าใจ และการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ไม่เฉพาะตัวความรู้เท่านั้น แต่ต้องทราบว่า สังคมนั้นดำเนินไปอย่างไร แม้แต่ธรรมเนียมปฏิบัติซึ่งไม่ได้ระบุไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ตลอดจนการอำนวยความสะดวกซึ่งต้องการความเข้าใจของประชาชนต่อทั้งกฎหมายและบริบทของสังคมและพื้นที่นั้น

5.3 ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่อง ความตระหนักรู้กฎหมายของนักศึกษาจากการเรียนการสอนวิชากฎหมายเกี่ยวกับชีวิตประจำวันมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ได้มีข้อเสนอแนะในการปรับปรุงและพัฒนาเนื้อหาและการเรียนการสอน ดังนี้

5.3.1 ด้านการพัฒนาผู้สอน โดยการสนับสนุนการพัฒนาความเชี่ยวชาญให้แก่ อาจารย์ผู้สอน

5.3.2 ด้านการพัฒนานักศึกษา โดยปลูกฝัง “การคิดแบบนักกฎหมาย” ให้แก่นักศึกษา ให้นักศึกษามี “จินตนาการทางกฎหมาย” และสามารถ คิด วิเคราะห์ แยกแยะ และสามารถคิดได้มากกว่ากฎหมายที่อยู่ตรงหน้า (Think beyond the law)

5.3.3 ด้านการพัฒนาเนื้อหารายวิชา ทำได้โดยการปรับปรุงหลักสูตรอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้มีความทันสมัยและตอบรับกับความต้องการของสังคม โดยต่อยอดจากแผนการเดิมที่วางไว้อยู่แล้วในปัจจุบันอย่างต่อเนื่อง

บรรณานุกรม

คณะกรรมการบริหารเครือข่ายการศึกษาทั่วไปแห่งประเทศไทย, รายงาน
กรอบแนวคิดหมวดวิชาศึกษาทั่วไปที่สอดคล้องตามกรอบ
มาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2552 (TQF :
HEd), 2552

Carrie Menkel-Meadow, Taking Law and Really Seriously: Before,
During and After “The Law”, 60 VAND. L. REV.

Prof. Deane Neubauer, รายงานการศึกษาแนวทางการจัดการวิชาศึกษา
ทั่วไปของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี,
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี, 2550.

London, Geraldine Downey & Vanessa Anderson, Daily Life During
the Transition to Law School: Utilizing Social Psychology
Research Methodologies to Study Law Student Engagement, 30
HARV. J.L. & GENDER

Todd Rakoff & Martha Minow, A Case for Another Case Method, 60
VAND. L. REV